

ΕΓΚΛΕΙΣΤΡΙΟΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

1

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Α΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΘΕΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

22 - 26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΑΚΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ
ΠΑΦΟΣ - ΚΥΠΡΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Α΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΘΕΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

22-26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009

ΠΑΦΟΣ

ΕΓΚΛΕΙΣΤΡΙΟΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

1

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Α΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΘΕΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

22-26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΓΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΑΚΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ

ΠΑΦΟΣ 2010

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Α΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΘΕΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

22-26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009
ΠΑΦΟΣ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΑΚΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ - ΠΑΦΟΣ 2010
© ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ - ΠΑΦΟΣ

ISBN: 978-9963-613-13-7

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΑΡΧΙΜ. ΑΛΕΞΙΟΣ ΕΓΚΛΕΙΣΤΡΙΩΤΗΣ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΜΕΛΙΣΣΑ"
ΤΗΛ. (23970) 23.313 FAX 21.754 ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ -
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ - ΕΞΩΦΥΛΛΟ:
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Τ. ΓΙΟΥΛΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	11
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ	17
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ	29
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΡΙΣΤΟΦΙΑ	31
ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	35
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	39
ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΛΙΑ ΝΤΙΛΕΝΗ	41
ΤΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΟΝΟΜΗ, ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ	43
ΤΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΥ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΟΥ Α.Π.Θ.	47
ΚΗΡΥΞΗ ΕΝΑΡΞΗΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΧΥΤΡΩΝ ΚΥΡΙΟ ΛΕΟΝΤΙΟ, ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓ. ΝΕΟΦΥΤΟΥ	51
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΡΧΙΜ. ΑΛΕΞΙΟΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ	57

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ	63
ΚΗΡΥΞΗ ΛΗΞΗΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	
ΚΥΡΙΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΥΤΡΩΝ	65
ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ	
ΚΥΡΙΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΥΤΡΩΝ	69
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ	
ΚΥΡΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	73
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ	77
ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	
<i>Ὁ Ἅγιος Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος καὶ τὸ ἔργο του</i>	79
ΕΛΕΝΗΣ ΓΛΥΚΑΤΖΗ - ΑΡΒΕΛΕΡ	
<i>Ὁ Ἅγιος Νεόφυτος καὶ ἡ ἐποχὴ του</i>	107
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	121
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ κ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ	
<i>Ὁ μοναχισμὸς καὶ τὰ προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ (1134 - 1219)</i>	123
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΡΩΗΝ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ κ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (ΓΙΕΒΤΙΤΣ)	
<i>Ἡ θεία Εὐχαριστία κατὰ τὸν Ἅγιο Νεόφυτο τὸν Ἐγκλειστο</i>	137
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΕΝΤΑΣ κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ	
<i>Ἅγιος Νεόφυτος καὶ ἐξωτερικὴ ἱεραποστολὴ μέσα ἀπὸ ἓνα λόγο του</i>	149
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΑΜΑΣΟΥ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΗΣ κ. ΗΣΑΪΑ	
<i>Ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ</i>	173
ΑΝΝΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ - ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ	
<i>Ἡ κατονομασία στὸν Ἅγιο Νεόφυτο τὸν Ἐγκλειστο</i>	189

Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Αγίου Νεοφύτου	13
ΙΩΑΝΝΗ Γ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ <i>Μαρτυρίες του Αγίου Νεοφύτου για τὰ φυσικά φαινόμενα</i>	207
ΑΣΤΕΡΙΟΥ ΧΡ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ <i>Η έσχατολογική σκέψη του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου</i>	217
ΙΩΑΝΝΗ Λ. ΓΑΛΑΝΗ <i>Η χρήση τής Καινής Διαθήκης από τον Άγιο Νεόφυτο στο έργο του: “Έρμηνεία συνοπτική περι του θείου ψαλτήρος Δαβίδ”</i>	261
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ <i>Έρμηνείαι των δεσποτικών έορτών: Η σχέση δύο όμοτιπλων έργων, του Αγίου Νεοφύτου Έγκλειστου και του Νίκωνος Μαυρογένη</i>	277
ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΓΙΟΥΛΤΣΗ <i>Η Θεοτόκος στη θεολογία του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου</i>	297
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Τ. ΓΙΟΥΛΤΣΗ <i>Θεσμικές κρίσεις και αγιότητα κατά τον Άγιο Νεόφυτο τον Έγκλειστο</i>	311
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΓΟΥ <i>Η μουσική τής ποιήσης</i>	327
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Β. ΓΛΑΡΟΥ <i>Ο Άγιος Νεόφυτος ό Έγκλειστος και ή “Τυπική Διαθήκη” του</i>	337
ΘΕΟΧΑΡΗ Ε. ΔΕΤΟΡΑΚΗ <i>Ο παροιμιακός λόγος στα έργα του Αγίου Νεοφύτου</i>	357
ΦΩΤΗ Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ <i>Ο Άγιος Νεόφυτος στη νεοελληνική λογοτεχνία</i>	367
ΙΩΑΝΝΗ Α. ΗΛΙΑΔΗ <i>Η συμβολή τής Ίερας Μονής Αγίου Νεοφύτου στην ανάπτυξη τής κυπροαναγεννησιακής ζωγραφικής. Τοιχογραφίες στο Καθολικό και τήν Έγκλειστρα</i>	389
ΑΡΧΙΜ. ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ <i>Η συμβολή του π. †Παύλου (Βενέδικτου) Έγγλεζάκη</i>	

στη μελέτη του έργου του Αγίου Νεοφύτου	417
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΚΑΪΜΑΚΗ <i>Ἡ Ἑξαήμερος τοῦ Νεοφύτου Ἐγκλείστου</i>	425
ΙΟΑΝΝΑ ΚΑΚΟΥΛΛΙ AND CHRISTIAN FISCHER <i>Byzantine Painting in the Making: A Preliminary Technical Study of the Twelfth Century wall Paintings in the Enkleistra of St. Neophytos</i>	437
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΚΑΚΚΟΥΡΑ <i>Μαρτυρίες τοῦ Αγίου Νεοφύτου γιὰ Κυπρίους Αγίους</i>	463
ΙΩΑΝΝΗ Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ <i>Πρωτότυπες ἐρμηνεῖες τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νεόφυτο</i>	483
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΥ <i>Ὁ Ἅγιος Νεόφυτος ὡς λογοτέχνης</i>	499
ΚΩΣΤΑ Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ <i>Τὸ «Περὶ τῶν κατὰ χώραν Κύπρον σκαιῶν» ἔργο τοῦ Αγίου Νεοφύτου Ἐγκλείστου. Μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγνωση</i>	527
ΝΙΚΟΥ Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ <i>Ὁ Ἅγιος Νεόφυτος Πατέρας καὶ διδάσκαλος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας</i>	555
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ <i>Ἀπὸ τὴν Ἐγκλείστρα (τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) στὴ Μονὴ Αγίου Νεοφύτου</i>	573
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑΣ Β. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ <i>Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὀμιλία κατὰ τὸν Ἅγιο Νεόφυτο τὸν Ἐγκλείστο. Ἡ συντακτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ του μέθοδος</i>	587
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Γ. ΠΑΠΑΡΝΑΚΗ <i>Ἡ χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὰ ἔργα τοῦ Αγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου</i>	607

ΝΙΚΗΣ ΠΑΠΑΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ - ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ

Από τη διήγηση στο Έγκώμιο.

Η μεταγραφή αγιολογικών κειμένων

από τον Άγιο Νεόφυτο στην Πανηγυρική Α΄

647

ΣΥΜΕΩΝ Α. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ

Διερεύνηση των κριτηρίων αγιότητας του Όσιου Νεοφύτου

στο πλαίσιο της αγιολογίας της μεσοβυζαντινής περιόδου

681

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΣ

Μηνύματα από τον βίο και το έργο

του Αγίου Νεοφύτου προς τον σύγχρονο κόσμο

711

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗ

Νομοκανονική προσέγγιση της έγκυκλίου

του Αγίου Νεοφύτου στην χηρεύουσα Έπισκοπή Πάφου

723

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΟΥ - ΣΩΤΗΡΟΥΔΗ

Τα χειρόγραφα της βιβλιοθήκης της Έγκλειστρας

τῆν ἐποχή του Αγίου Νεοφύτου

739

†ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΣΚΟΪΤΕΡΗ

Πτυχές της δογματικής διδασκαλίας

του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου

749

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙJ SLENOV

Η θέση της αισθήσεως στην άσκητική θεολογία

του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου

769

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

Παρατηρήσεις στη γλώσσα του Αγίου Νεοφύτου

783

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Σ. ΣΩΤΗΡΟΥΔΗ

Η χρήση των χωρίων της Καινῆς Διαθήκης

στο Πεντηκοντακέφαλο του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου

793

Αυτόγραφες σημειώσεις του Αγίου Νεοφύτου του Έγκλειστου

811

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Άγιοι Τόποι και Έγκλειστρα. Δοκίμιο επανερμηνείας του

εικόνογραφικού προγράμματος του Άσκητηρίου

817

ΒΛΑΣΙΟΥ Ι. ΦΕΙΔΑ	
<i>Ἡ κουρά τῶν μοναχῶν καί τὸ μοναχικὸν σχῆμα κατὰ τὸν Ἅγιο Νεόφυτο τὸν Ἐγκλειστο</i>	833
ΑΝΔΡΕΑ Κ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ	
<i>Ἡ συμβολή τοῦ Ἰωάννη Π. Τσικνόπουλλου στὴν ἔρευνα τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου</i>	849
ΣΤΑΥΡΟΥ Σ. ΦΩΤΙΟΥ	
<i>Ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή. Ἡ ἀγωγή κατὰ τὸν Ἅγιο Νεόφυτου τὸν Ἐγκλειστο</i>	877
DAVID WINFIELD	
<i>The paintings of Theodore Apsoudes in the Encleistra at the Monastery of St. Neophytos near Paphos</i>	887
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Α. ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	
<i>Ὁ Ἅγιος Νεόφυτος στὴν τέχνη τῆς Κύπρου. Συμβολή στὴν εἰκονογραφία τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου</i>	901
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Γ. ΧΟΤΖΑΚΟΓΛΟΥ	
<i>Σχόλια στὴν οἰκοδόμησι καὶ στὸν τοιχογραφικὸ διάκοσμο τοῦ συγκροτήματος τῆς Ἐγκλειστρας τοῦ Ὁσίου Νεοφύτου στὴν Τάλα τῆς Πάφου</i>	919
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ	
<i>Ἑρμηνευτικὰ καὶ μεταφραστικὰ ζητήματα Στὸ Ἄσμα Ἀσμάτων τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστο</i>	959
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	987
ΑΡΧΙΜ. ΑΛΕΞΙΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΡΙΩΤΟΥ	
<i>Ἡ βράβευσι τῆς Ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν</i>	989
ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΕΡΓΩΝ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΚΑΙ ΕΓΚΛΕΙΣΤΡΙΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ	997
ΤΟ ΤΥΠΙΚΟ ΤΗΣ ΒΡΑΒΕΥΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ	999

Άθανασίου Β. Γλάρου
Ἐπ. Καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η «ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ» ΤΟΥ

ΕΙΝΑΙ ΓΝΩΣΤΗ Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΘΕΣΗ πού κατέχει ὁ ἅγιος Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος στή συνείδηση τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ¹. Ἡ «Τυπική Διαθήκη» τοῦ Ἁγίου (σὺ ἐξῆς ΤΔ) ἔχει διττὸ χαρακτήρα. Κατατάσσεται σὸ φιλολογικὸ εἶδος τῶν μοναστηριακῶν κτητορικῶν Τυπικῶν², ἀλλὰ συγχρόνως ἀποτελεῖ τὸ πλεόν αὐτοβιογραφικὸ σύγγραμμα τοῦ Ἁγίου. Οἱ πληροφορίες πού μᾶς παρέχει εἶναι πολυτιμες γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ὀλοκληρωμένης εἰκόνας γιὰ τὸν βίον καὶ τὴν προσωπικότητά του. Ἡ ΤΔ εἶναι ἡ κύρια πηγή ἔρευνας, ἡ ὁποία φωτίζει καὶ τὰ λοιπὰ διάσπαρτα σὸ Νεοφυτικὸ ἔργο αὐτοβιογραφικὰ χωρία, τὶς ἱστορικὲς πληροφορίες τῆς ἐποχῆς, καὶ τὰ ὄχι πάντοτε ἀκριβῆ καὶ κριτικῶς ἐπίσης θεωρούμενα ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας τῆς προφορικῆς παραδόσεως. Ἄν ἔλειπε ἡ ΤΔ, ὅλα τὰ

1. Ἀθ. Γλάρου, *Ὁ ἅγιος Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος καὶ ἡ Τυπικὴ Διαθήκη του*, Ἀθήνα 2005, σσ. 37-38, 132-134, 149-153, ὅπου καὶ περισσότερα στοιχεία γιὰ τὸ θέμα αὐτό, καθὼς καὶ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου της, στὴν ὁποία καὶ παραπέμπουμε.

2. Κ. Μανάφη, *Μοναστηριακὰ τυπικὰ-διαθῆκαι, Μελέτη φιλολογικὴ*, [Ἀθήνα], Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων 7], Ἀθήνα 1970, σελ. 151.

παραπάνω, παρόλο που συμπληρώνουν και βοηθοῦν στὴ συγκρότηση τῆς βιογραφίας τοῦ Νεοφύτου, θὰ ἦταν ἀνεπαρκῆ καὶ μὴ ἱκανὰ νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ ἐρευνητὲς συμφωνοῦν ὅτι ὁ Νεόφυτος γεννήθηκε τὸ 1134 καὶ πέθανε μετὰ τὸ 1214, κατὰ δὲ τὴν Κυπριακὴ παράδοση τὸ 1219³. Ἡ ΤΔ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Νεοφύτου ἦταν ἡ εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Λευκάρων⁴. Ἡ ἄποψη ποὺ διατυπώθηκε μόνον ἀπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτη Κυπριανό, πρῶτο ἐκδότῃ τῆς ΤΔ (1779), ὅτι ὁ Νεόφυτος πρὶν μονάσει εἶχε τελέσει γάμο ἀποδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς ΤΔ ἐντελῶς ἀβάσιμη⁵. Συγκεκριμένα, στὸ τρίτο κεφάλαιο, ὁ Ἅγιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἐφηβικὴ του ἡλικία εἶχε κάποιους θεόσδοτους λογισμοὺς περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίων, τοὺς ὁποίους συζήτησε μὲ τὸν ἑαυτό του, ὥστε νὰ λάβει τὴν ἀπόφαση τῆς «ἐξαφανίσεως», δηλαδὴ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἐρημιτικοῦ βίου⁶. Σύμφωνα μὲ τὴν ΤΔ, οἱ γονεῖς του τὸν ἐμνήστευσαν ἑπτὰ μῆνες πρὶν συμπληρώσει τὸ δέκατο ὄγδοο ἔτος τῆς ἡλικίας του⁷. Εἶχαν σκοπὸ μετὰ τὴν παρέλευση τοῦ ἑπταμήνου νὰ συζεύξουν τὸν Νεόφυτο. Ὡστόσο ἐκεῖνος ἀπέδρασε ἀπὸ τὴν οἰκία του καὶ ἐπὶ δίμηνο διέμεινε στὴ Μονὴ τοῦ Κουτσοβένδη, ὅπου εἶχε καὶ τὴν πρώτη μυστικὴ ἐμπει-

3. Ἀθ. Γλάρου, *ὁ. π.*, σσ. 47, 149 καὶ τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφία. Πρβλ. Βενεδίκτου Ἐγγλεζάκη, «Ἡ εἰς τοὺς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν ἐρμηνεία τοῦ ὁσίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου», *Εἴκοσι μελέται διὰ τὴν Ἐκκλησιᾶν Κύπρου*, (4^{ος} ἕως 20^{ος} αἰών), Ἀθήνα 1996, σσ. 153-163, ἐδῶ σελ. 154.

4. ΤΔ 5, σελ. 304¹⁶⁻¹⁷. Πρβλ. Ἀθ. Γλάρου, *ὁ. π.*, σσ. 48-51.

5. Ἀθ. Γλάρου, *ὁ. π.*, σσ. 64-68.

6. ΤΔ 3, σσ. 290⁴-293¹². Πρβλ. Ἀθ. Γλάρου, *ὁ. π.*, σ. 55.

7. ΤΔ 3, σσ. 293¹³-294⁴: «Διὸ καὶ σπουδαίως εἶχον οἱ τεκόντες συναρμόσαι με γάμῳ ἑτῶν δέκα καὶ ὀκτώ με ὑπάρχοντα τότε υἱόν πρὸ ἑπτὰ γὰρ μηνῶν ἦσαν κυρώσαντες τὰ εἰωθότα τοῖς γάμοις σύμφωνα καὶ τοὺς ἀρραβῶνας⁷. ΤΔ 3, σσ. 293¹³ - 294¹⁻⁴.

ρία. Μετὰ τὴν παρέλευση δύο μηνῶν τὸν ἀνακάλυψαν οἱ ἀναζητοῦντες αὐτὸν συγγενεῖς του, καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ ἐπιστρέψει στὴν οἰκία του. Ἐκεῖ ἀντιπαρατιθέμενος μὲ τὸν συγγενικό του περίγυρο «μετὰ [...] πάλης καὶ μάχης καὶ περινοίας» κατέλυσε «τοὺς γαμηλίους ἐκείνους συμφώνους»⁸. Καὶ μόνον ἡ χρῆση τῆς ἀντωνυμίας «ἐκείνους» μᾶς παραπέμπει στὴ σύμβαση τῆς μνηστείας, ἀφοῦ δὲν ἔχει προαναφερθεῖ στὸ κείμενο κάποιο ἄλλο συμφωνητικό. Ὁ Νεόφυτος εἶχε ἐπίγνωση ὅτι τὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα στὴν ΤΔ γράφονται «πρὸς ὑμνωδίαν Θεοῦ», ἔχουν δηλαδὴ σαφῆ ὑποδειγματικό – παιδαγωγικό χαρακτήρα. Συνεπῶς, δὲν θὰ παρέλειπε, κατὰ τὸ αὐτοβιογραφικό μέρος τῆς ΤΔ, νὰ καταδείξει τὴν τήρηση τῆς νομιμότητος καὶ κανονικότητος στὴν κουρά του. Θὰ ἔκανε, δηλαδή, μνεῖα τοῦ γάμου καὶ τῆς νόμιμης λύσεώς του.

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ ἔρευνα τῆς ΤΔ ἐλέγχεται ἡ μέχρι σήμερα κρατούσα γνώμη (L. Petit, Ἰ. Τσικνόπουλλος κ.ἄ.), ὅτι ὁ Νεόφυτος συνέγραψε τὴν πρώτη ΤΔ τὸ 1177, δέκα ὀκτῶ ἔτη μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὸ σπήλαιο τῆς Ἐγκλειστρας (1159) καὶ ὅτι ὁ ἀναφερόμενος στὴν ΤΔ σχετικὸς ἀριθμὸς «ὀκτώ», ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ «δεκαοκτώ», ὀφείλεται σὲ παράλειψη τοῦ γραφέα⁹. Μὲ κριτικὴ θεώρηση ὄλων τῶν μέχρι σήμερα γνωμῶν πού ἔχουν διατυπωθεῖ (G. Hill, V. Laurent, Ἰ. Τσικνόπουλλος, Θ. Γιάγκου, Ἰ. Στεφανῆς κ.ἄ.), διατυπώνουμε τὴ δική μας ἄποψη, ἡ ὁποία προτείνει λύση στὸ πρόβλημα, διότι: α) ἀξιοποιεῖ ὅλα τὰ δεδομένα πού μᾶς δίδει τὸ κείμενο τῆς ΤΔ καὶ β) δὲν ὀδηγεῖ σὲ ἀντιφάσεις, ἀλλὰ μᾶλλον σὲ πλήρη ἐναρμόνιση ὄλων τῶν χρονολογικῶν ἀναφορῶν τῆς ΤΔ, καθὼς καὶ τῶν σχετικῶν χωρίων στὸ ὑπόλοιπο ἔργο τοῦ Νεοφύτου. Αἰτία γιὰ τὴν ἀνεύρεση ἐπιωφελέστερης λύσης, ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος, ἀποτέλεσε ἡ παρατήρηση, ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη παράλει-

8. ΤΔ 3, σ. 295⁵⁻⁹.

9. Ἀθ. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 214-218.

ψη ἔγινε στις πρώτες γραμμές τοῦ μετὰ τὸν τίτλο κειμένου τῆς ΤΔ, ἀμέσως μετὰ τὴν ιδιόχειρη ὑπογραφή τοῦ Νεοφύτου, καὶ θὰ ἦταν μᾶλλον ἀπίθανο ὁ Νεόφυτος νὰ μὴν τὴν εἶχε προσέξει, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ χειρογράφου διαπιστώνονται πολὺ πρὸ λεπτολόγες ἐπεμβάσεις καὶ διορθώσεις τοῦ Ἁγίου στὸ κείμενο τοῦ ταβουλλαρίου.

Ἡ λύση βασίζεται σὲ δύο κύριους ἄξονες:

α) Στὴ διάκριση τῆς ἔννοιας καὶ τοῦ γεγονότος τῆς καθείρξεως τοῦ Νεοφύτου (1167) ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὸ σπήλαιο, τὸ ὁποῖο, βεβαίως, ἀποτελέσει ἀργότερα καὶ ἐπισήμως τὴν Ἐγκλειστρα του (1159). Ἐπομένως, ἡ ΤΔ συντάχθηκε τὸ 1175, δηλαδὴ ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν κάθειρξη, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα τὸ 1167 καὶ ὄχι τὸ 1159, ὅπου τοποθετεῖται χρονικῶς ἡ ἄτυπη ἐγκατάσταση τοῦ Ἁγίου στὸ σπήλαιο.

β) Στὴ μορφολογικὴ παρατήρηση ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς δεύτερης καὶ τελικῆς ΤΔ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Βάγκχος ἐπικύρωσε τὴν πρώτη ΤΔ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ ρητὴ δήλωση τοῦ Νεοφύτου, ὅτι στὴν πρώτη ΤΔ προβλεπόταν πλήρης ἀκτημοσύνη τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία ἐκάμφθη ἐπὶ Λατινοκρατίας (μετὰ δηλαδὴ τὸ 1191)¹⁰.

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτο ἄξονα δόμησης τοῦ σκεπτικοῦ χρονολογήσεως τῆς πρώτης ΤΔ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀμφισβητεῖ κανεὶς τὸ σχόλιο τοῦ Ἁγίου, ὅτι αὐτὴ συντάχθηκε ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὸν ἐγκλεισμό του, ἦτοι τὴν κάθειρξή του. Ἄν συμφωνήσουμε ὅτι ἡ κάθειρξη ἔλαβε χώρα τὸ 1167, τότε ἡ πρώτη ΤΔ συντάχθηκε τὸ 1175.

Ἡ χρονολόγησις τῆς καθείρξεως καὶ ἡ τοποθέτησή της στὸ ἔτος 1167 βασίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Νεόφυτος πουθενὰ δὲν ἀναφέρει ὅτι ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Μονὴ τῆς Μετανοίας του καὶ ἀκολού-

10. ΤΔ 10, σσ. 314⁹-315¹⁰, Ἀθ. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 120-121.

θησε τὸν ἐγκλειστικὸ βίον μὲ προηγούμενη ἄδεια τῶν ἀρμοδίων προϊσταμένων του ἀρχῶν. Κάθειρξη δέ, δὲν ἀποτελεῖ ὁ ὁποιοσδήποτε αὐτόβουλος ἐγκλεισμός σὲ ἰδιωτικὸ χῶρο, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ λαμβάνει χώρα κατόπιν ἀνέκκλητης τυπικῆς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ μάλιστα ἐπισκοπικῆς πράξεως¹¹. Ἡ κάθειρξη ταυτίζεται ἀπὸ πλευρᾶς οὐσίας μὲ τὴ σχετικὴ ἐπισκοπικὴ ἄδεια ποὺ δίδεται κατόπιν τῆς παρελεύσεως τῆς νόμιμης καὶ κανονικῆς περιόδου προετοιμασίας τοῦ ὑποψηφίου Ἐγκλείστου, καὶ τῆς πανηγυρικῆς ὁμολογίας ἰσοβίας πίστεως στὸν ἐγκλειστικὸ βίον σύμφωνα μὲ τὸν 41^ο κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹². Εἶναι δεδομένο τὸ χρονικὸ ση-

11. Ἀθ. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 93-95.

12. P.-P. Joannou (Joannou, *Fonti, Fascicolo ix, Discipline Generale Antique II-IX s.*, Roma 1962, σσ. 177-179): «Τοῖς ἐν πόλεσιν ἢ χωρίοις ἐν ἐγκλείστραις βουλομένοις ἀναχωρεῖν καὶ ἑαυτοῖς κατὰ μόνας προσέχειν, πρότερον ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι δεῖ, καὶ τὴν ἀναχωρητικὴν παιδοτριβεῖσθαι διαγωγὴν καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον τῷ τῆς μονῆς ἐξάρχοντι ἐν φόβῳ θεοῦ ὑποτάττεσθαι καὶ τὴν κατὰ πάντα ὡς προσῆκεν, ὑπακοὴν ἐκπληροῦν· καὶ οὕτως ὁμολογοῦντας περὶ τῆς ἐν τῷ τοιοῦτῳ βίῳ προαιρέσεως, καὶ ὡς ἐξ ὅλης καρδίας ἐκουσίως τοῦτον ἀσπάζονται, ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον δοκιμασθαι προέδρου· εἴθ' οὕτως τε ἐφ' ἑτερον ἐνιαυτὸν ἐξῶθεν προσκαρτερεῖν τῆς ἐγκλείστρας, ὡς ἂν ὁ σκοπὸς αὐτῶν πλειόνως φανερωθεῖη· τηλικαῦτα γὰρ πληροφορίαν παρέξουσιν, ὡς οὐ κενὴν θηρώμενοι δόξαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ὄντως καλὸν τὴν ἡσυχίαν ταύτην μεταδιώκουσι. Μετὰ δὲ τὴν τοσοῦτου χρόνου συμπλήρωσιν, εἰ τῇ αὐτῇ προαιρέσει ἐμμένοιεν, ἐγκεκλείσθαι αὐτοὺς, καὶ μηκέτι τούτοις ἐξείναι ὅτε βούλονται τῆς τοιαύτης καταμονῆς ἀφίστασθαι· ἐκτὸς εἰ μὴ διὰ κοινὴν λυσιτέλειαν καὶ ὠφέλειαν ἢ ἐτέραν ἀνάγκην πρὸς θάνατον αὐτοὺς διαζομένην πρὸς τοῦτο ἔλκωιντο, καὶ οὕτω, μετ' εὐλογίας τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου. Τῶν δὲ εἰρημένων προφάσεων δίχρα ἐγχειροῦντας ἐκ τῶν καταγωγίων αὐτῶν ἐξείναι, πρωτοτύπως μὲν ἄκοντας αὐτοὺς καθειργεῖν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐγκλείστρᾳ, ἔπειτα δὲ νηστείας καὶ ἐτέραις σκληραγωγίαις αὐτοὺς θεραπεύειν, εἰδόμενος κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς, “Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν”». Βλ. καὶ Γ. Ράλλη – Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, [Ἀθήνησιν 1852], στὸ ἐξῆς ἢ ἐκδοσὴ θὰ δηλώνεται ΡΠ1-6, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθή-

μεϊο τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Νεοφύτου στὸ σπήλαιο (1159), ἀφοῦ ἀναφέρεται στὴν ΓΔ ὅτι ἐπτὰ χρόνια μετὰ τὴν ἐγκατάσταση ἀνήλθε στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο τῆς Πάφου ὁ Βασιλείος ὁ Κίνναμος¹³. Ἡ ἀνάρρηση τοῦ Βασιλείου ἀποδεδειγμένως ἔλαβε χώρα τὸ 1166. Παρατηρεῖται δὲ ὅτι, ἀκριβῶς ἐντὸς τῆς προτάσεως τῆς ΓΔ ποὺ περιέχει τὴν ἀναφορὰ στὴν ἐκλογή τοῦ Κιννάμου ὡς ἐπισκόπου Πάφου, τὸ σπήλαιο μεταβάλλεται λεκτικῶς σὲ «*Ἐγκλείστρα*», ἐνῶ ἀμέσως μετὰ τὸ χωρίο περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλείου, ὁ Νεόφυτος κάνει μία ἀναφορὰ στὴ βία καὶ τὴ σπουδὴ ποὺ ἐπέδειξε ὁ Βασιλείος προκειμένου νὰ τὸν πείσει νὰ ἰδρύσει Μονή, γεγονός ποὺ ὑποδηλώνει τὴν ἀμεσότητα μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετώπισε ὁ νέος Ἐπίσκοπος τὴν «κανονικὴ» ἐκκρεμότητα τῆς περιπτώσεως τοῦ Νεοφύτου. Συνεπῶς, ἡ κάθειρξη ἔλαβε χώρα ἀπὸ τὸν Βασιλεῖο Κίνναμο, εὐθέως μετὰ τὴν ἀνάρρησή του στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο, δηλαδὴ τὸ 1166 ἢ τὸ 1167. Καταλήγουμε στὸ 1167 μέσα ἀπὸ τὴ χρονολόγησι τῶν ἀναφερομένων (ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν πληροφορία τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλείου Κιννάμου) τριῶν ὁραμάτων τοῦ Νεοφύτου καὶ τὸν συνδυασμὸ τῶν ὁραμάτων αὐτῶν μὲ αὐτὴ καθαυτὴ τὴν ἐκλογή.

Εἰδικότερα, ὁ Νεόφυτος μετὰ τὴν ἀπόκτηση Τιμίου Εὐλίου, λαμβάνει ὑπενθύμιση τῆς θείας πληροφορίας ποὺ προγενεστέρως εἶχε λάβει στοὺς Ἁγίους Τόπους: «*μετάβηθι, ἐν ᾧ καὶ ὁ βασιλεὺς κατελθὼν ἐκεῖσε τυπώσει ψωμίον*»¹⁴. Ὁ συμβολισμὸς τῆς πληροφορίας θὰ πρέπει νὰ κινηθεῖ στὸ πλαίσιο τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας. Ὁ Βασιλέας εἶναι ὁ Χριστός¹⁵, ὁ ὁποῖος θὰ κα-

να 1992, τόμ. 1-6, ἐδῶ: ΡΠ2, σσ. 401-402. Πρβλ. Ἀθ. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 93-95.

13. ΤΔ 5, σ. 303⁴⁻⁷.

14. ΤΔ 5, σ. 304⁴⁻⁵.

15. Γιὰ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ βλ. μεταξύ ἄλλων Π. Τρεμπέλα, *Δογματικὴ Β'*, σελ. 189-203, ὅπου καὶ ἱκανὲς ἀγιοπατερικὲς ἀναφορὲς, Χ. Ἀνδρούτσου, *Δογματικὴ*, σσ. 209 -217, καὶ Ν. Μητσοπούλου, *Θέματα Ὁρθοδόξου*

τέθει ἀπὸ τὸν θρόνο του γιὰ νὰ σφραγίσαι τὸ ψωμίον. Στὴν μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ περίοδο τῆς Ἐκκλησίας εἰς τόπον Χριστοῦ ἴσταται ὁ Ἐπίσκοπος¹⁶. Ἡ σφράγιση τοῦ «ψωμίου» δηλώνει τὸ ἀνεξάλειπτο τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας¹⁷.

Τὸ «ψωμίον» ποῦ συμβολίζει τὸ προσφερόμενο πρὸς σφράγιση, στὸ συγκεκριμένο θεϊκὸ ἄκουσμα ὑποδηλώνει μίᾳ διαμορφωμένη εἰδολογικὴ κατηγορία, ἡ ὁποία φέρει ὅλα τὰ ἀντικειμενικὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ εἴδους της, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει ἀποκτήσει ἡ μορφή της ἀμετάκλητο χαρακτήρα, τὸν ὁποῖο λαμβάνει μὲ τὸ «τύπωμα» τῆς «βασιλικῆς σφραγίδας». Στὴν προκειμένη περίπτωσις τὸ «ψωμίον» εἶναι τόσο ὁ Νεόφυτος ὅσο καὶ τὸ σπήλαιό του. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Νεοφύτου γιὰ τὴν ἐγκλειστικὴ ζωὴ ἦταν ἤδη εἰλημμένη καὶ οἱ ὑλικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πραγματοποίησίν της εἶχαν ἤδη ἐξασφαλιστεῖ. Ὁ Νεόφυτος ζεῖ καὶ φέρεται ὡς Ἐγκλειστος καὶ τὸ σπήλαιό του ἔχει διαμορφωθεῖ καὶ χρησιμοποιοεῖται ὡς Ἐγ-

Δογματικῆς Θεολογίας, σ. 160. Στὰ ἔργα αὐτὰ ὑπάρχουν πλεῖστες ἀγιοπατερικὲς ἀναφορὲς τῶν κλασικῶν Πατέρων, τοὺς ὁποίους εἶχε ὑπόψιν τοῦ ὁ Νεόφυτος.

16. Βλ. ad hoc ἀξιόλογη μελέτη Ἰωάννη Ζηζιούλα, *Ἡ ἐνότησις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, ἐκδ. Γρηγόρη, ἐν Ἀθήναις 1990².

17. Γιὰ παράδειγμα, μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ χρίσματος ὁ χριστιανὸς ἀποκτᾷ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὑστερα ἀπὸ τὴ σφράγιση τοῦ θυσιαστηρίου, αὐτὸ καθίσταται ἱερό, καθαγιαζέται καὶ δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἐπιστρέψει στὴν προηγούμενη κατάστασις τῶν κοινῶν πραγμάτων. Τέλος, μὲ τὴ χειροθεσία (σφράγιση) τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τὴ χειροτονία, ὁ χειροτονούμενος ἐγκαταλείπει τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν καὶ καθίσταται πλέον μέλος τοῦ ἱεροῦ κλήρου. Στὴν Ὁρθόδοξιᾳ ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ ἀνεξάλειπτου χαρακτήρα τῶν μυστηρίων (βλ. ἀντὶ ἄλλων Π. Τρεμπέλα, *Δογματικὴ*, τόμ. Γ', σσ. 24-31), βασίζεται στὴ θεώρησίν τους ὡς λειτουργικῶν ἐκφάνσεων τῆς «φυσιολογίας» τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας (βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'. Ἐκδουσις τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεσιν μὲ τὴ δυτικὴν χριστιανοσύνην*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονικὴ 1996², σσ. 488, 492-493).

κλειστρα. Δὲν ἔχει, ὅμως, ἀκόμα λάβει χώρα ἡ ἐπικύρωση τῆς ἀποφάσεως τοῦ Νεοφύτου ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία. Ἡ προφητεία, λοιπόν, ἐπαναλαμβάνεται γιὰ νὰ ὑπενθυμίσει στὸν Ἅγιο ὅτι δὲν εἶχε ἔλθει ἀκόμα ὁ χρόνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναγνώρισεως τοῦ ἐγκλεισμοῦ του¹⁸. Ἡ σφράγιση λαμβάνει τὴν ἔννοια τῆς ἀπαλείψεως τῆς σκιάς πού ὑπῆρχε στὶς σχέσεις τοῦ Νεοφύτου μὲ τὴν προϊσταμένη του ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ἀπλῶς ἀνεχόταν τὴν κατὰ μόνας ἐγκλειστικὴ πολιτεία τοῦ μοναχοῦ Νεοφύτου στὸ σπήλαιο, καὶ δὲν προχωροῦσε στὴν τυπικὴ τῆς ἀναγνώριση.

Ἀμέσως μετὰ τὴ διήγηση τῆς πληροφορίας, ὁ Νεόφυτος ἀφηγεῖται τὴν ἐμπειρία μίας νέας ὄψεως, πού τοποθετεῖ χρονικῶς μετὰ ἀπὸ «λίγους χρόνους» ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Καθὼς ἀνέβαινε στὸ ὄρος Ὁλυμπος, πού βρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὰ Λεύκαρα, τὴ γενέτειρά του, γιὰ νὰ προσκυνήσει τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀκούσε αἰφνης φωνὴ πού τοῦ ἔλεγε: «Μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας, καὶ αὐθις

18. Τὸ ὅτι ὁ Νεόφυτος θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὡς τὸ πρὸς σφράγιση ψωμίο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «*Ἐγκώμιον εἰς τὸν Θεῖον Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ τὸν Παμμέγιστον*», *Συγγράμματα, Γ΄*, ἔκδοση Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ἁγίου Νεοφύτου, Πάφος 1999, σσ. 125-134, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀθέατη τοιχογραφία πού βρίσκεται στὴν Ἐγκλειστρα του, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ὁρατὴ οὔτε στὸ Βῆμα, οὔτε στὸν λειτουργό, καὶ ἀπεικονίζει τὸν Νεόφυτο νὰ ἐγείρεται κατὰ τὴν κοινὴ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν ἀπὸ τοὺς δύο Ἀρχαγγέλους. Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ δίδεται ὁ συμβολισμὸς τῆς ἀνωτέρω τοιχογραφίας: ὁ Νεόφυτος εἶναι ἡ «μερίδα» τοῦ ἄρτου, πού παρακαλεῖ τὸ ζευγὸς τῶν Ἀρχαγγέλων «*εὐμοιρῆσαι*». Οἱ Ἀρχάγγελοι εἶναι τὸ παναιδίμο ζευγὸς τοῦ πανγεωργοῦ καὶ σπορέως Χριστοῦ, «*δι' οὗ καὶ πάλαι καὶ νῦν κατενεύθησαν ἄρουραι λογικαί, καὶ ἀντὶ μὲν ἀκανδηφόρων σιτοφόροι γεγόνασιν, ἀντὶ δὲ ὑλοφόρων λείαι καὶ καθαραὶ ἀνεδείχθησαν*» (ᾠ. π., σ. 133²²⁻²⁵). Γιὰ ἀνάλυση καὶ προηγούμενη ἔκδοση ἀποσπάσματος τοῦ Ἐγκωμίου ἀπὸ τὰ ff. 11v-12 τοῦ cod. Paris 1189 βλ. Βενεδίχτου Ἐγγλεζάκη, «*Εἰσαγωγὴ*», *Εἴκοσι μελέται διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου*, (4^{ος} ἕως 20^{ος} αἰών), Ἀθήνα 1996, σσ. 19-56, ἐδῶ σσ. 38-42. Εἰδικῶς γιὰ τὸν συσχετισμὸ αὐτὸ βλ. ᾠ. π., σ. 39.

ἐκ δευτέρου Μετὰ ἐξήκοντα ἡμέρας¹⁹.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι σὲ ὅλη τὴν ΤΔ ὁ Νεόφυτος ἀναφέρει μόνον τρία ὁράματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο ἔχουν τὸ ἴδιο περιεχόμενον²⁰ καὶ τὸ τρίτο ἀποτελεῖ χρονικὸ προσδιορισμό²¹. Εὐλόγως, δύναται νὰ συμπεράνει κανεὶς ὅτι καὶ οἱ τρεῖς πληροφορίες σχετίζονται μεταξύ τους. Οἱ δύο προφητεύουν ἓνα γεγονός, ἐνῶ ἡ τρίτη τὴ χρονικὴ στιγμή πού αὐτὸ θὰ λάμβανε χώρα. Κατόπιν τῆς δευτέρας πληροφορίας, πού ἀποτελεῖ ὑπενθύμιση τῆς πρώτης, ἀκολουθεῖ ἡ τρίτη «αὐθις μετὰ χρόνους ὀλιγοστούς»²². Θὰ εἶχαμε δυσκολία νὰ προσδιορίσουμε χρονικὰ τὸ «αὐθις μετὰ χρόνους ὀλιγοστούς», ἂν ὁ Ἅγιος δὲν μᾶς ἔδιδε δύο ἐπιπλέον γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἶναι ταυτόχρονο μὲ τὴν τρίτη πληροφορία, τὸ δὲ ἄλλο ἐπόμενο αὐτῆς: «Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ Παφίῶν ἐχέρησεν ἐκκλησία καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς ἐν τῇ Ἐγκλείστρᾳ μου παροιχίας συνάπτεται ἀνδρὶ τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ Βασιλείῳ τῷ Κιννάμῳ»²³. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ταυτόχρονο τῆς τελευταίας πληροφορίας τοῦ Νεοφύτου εἶναι ἡ χηρεία τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Παφηνῶν καὶ τὸ ὑστερόχρονο ἡ ἀνάρρηση τοῦ Βασιλείου Κιννάμου στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο, ἡ ὁποία, ὅμως, λαμβάνει χώρα τὸν ἑβδομο χρόνο ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Ἁγίου στὸ σπήλαιον, ἤτοι τὸ 1166 (1159+7). Ἐπειδὴ, μάλιστα, ὁ Νεόφυτος ὑπολογίζει τὰ ἔτη μετρώντας ἀπὸ τὸν μῆνα Σεπτέμβριο, πού ἦταν ὁ μῆνας τῆς μόνιμης ἐγκαταστάσεώς του στὸ σπήλαιον (14-9-1159), καὶ ὁ πρῶτος μῆνας ἐκάστης ἰνδικτιώνας, τὸ πιθανότερο εἶναι ὁ Βασίλειος ὁ Κιννάμος νὰ ἀνέβηκε στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Πάφου τὸ φθινόπωρον τοῦ 1166, πενήντα

19. ΤΔ 5, σσ. 304²⁰-305¹.

20. ΤΔ 4, σσ. 299⁸⁻¹⁰, ΤΔ 5, σ. 304⁹⁻¹².

21. ΤΔ 5, σσ. 304¹⁵⁻²⁰-305¹.

22. ΤΔ 5, σ. 304¹⁵.

23. ΤΔ 5, σ. 305²⁻⁶.

μέρες μετά τή χηρεία τοῦ θρόνου καί νά ἀναγνώρισε τόν ἐγκλεισμό τοῦ Νεοφύτου ἐξήντα ἡμέρες ἀργότερα. Μὲ βάση ὅλα τὰ ἀνωτέρω τοποθετοῦμε τὴν κάθειρξη τοῦ Ἁγίου ὄχι στὸ 1159, οὔτε στὸ 1170, ἀλλὰ στὶς ἀρχές τοῦ 1167, ἐξήντα μέρες μετά τὴν ἀνάρρηση τοῦ Κιννάμου, καί ἐπομένως τὴ σύνταξη τῆς ΤΔ ὀκτώ ἔτη ἀργότερα, δηλαδὴ τὸ 1175.

Ἡ ἀνωτέρω λύση ἐπιβεβαιώνεται μὲ δύο πρόσθετα, ἰσχυρὰ κατὰ τὴν ἄποψή μας, ἐπιχειρήματα:

α) Γιὰ νά παραμεριστοῦν τὰ ἀδιέξοδα τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὁ χρόνος σύνταξης τῆς πρώτης ΤΔ τοποθετεῖται στὸ 1177, ἐπικράτησε ἡ γνώμη ὅτι ὁ Βασίλειος ὁ Κίνναμος ἐπικύρωσε τὴν πρώτη ΤΔ τὸ 1190 καί ὁ διάδοχός του Βάκχος τὸ 1194, μὲ βάση τὴ χρονολογικὴ σημείωση τῆς 8^{ης} καί 12^{ης} ἰνδικτιώνας τῶν δύο ἐπικυρώσεων ἀντίστοιχα σὲ σχέση μὲ τὸ 1214 (χρόνο συντάξεως τοῦ χειρογράφου). Τὰ πιθανὰ ἔτη ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴν 8^η ἰνδικτιώνα εἶναι τὸ 1175, τὸ 1190 καί τὸ 1205. Τοποθετοῦμε τὴν ἐπικύρωση τοῦ Βασιλείου στὸ 1175, ἀμέσως μετά τὴ σύνταξη τῆς πρώτης ΤΔ ἀπὸ τὸν Νεόφυτο, καί ἀκολούθως τοῦ Βάκχου τὸ 1179 καί ἀπαντοῦμε στὸ μέχρι σήμερα ἀναπάντητο ἐρώτημα (πρὸς τοὺς ἱστορικοὺς ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ΤΔ συντάχθηκε τὸ 1177 καί ἐπικυρώθηκε τὸ 1190), γιατί ὁ Βασίλειος ὁ Κίνναμος νά περιμένει 12-13 ἔτη προκειμένου νά ἐπικυρώσει τὴν ΤΔ; Ἡ ἀπάντηση εἶναι, ὅτι ὁ Βασίλειος δὲν περίμενε 12-13 ἔτη γιὰ νά ἐπικυρώσει τὴν ΤΔ, ἀλλὰ τὴν ἐπικύρωσε ἀμέσως, δηλαδὴ τὸ 1175.

β) Τὴ λύση μας ἐνισχύει καί τὸ γεγονός, ὅτι τὸ 1194 ὑπῆρχε στὴν Κύπρο Λατινοκρατία καί εἶχαν ἤδη λάβει χώρα οἱ ἀποκλίσεις περὶ σχετικῆς ἀκτημοσύνης τῆς Μονῆς, τὶς ὁποῖες ὅμως χρονικῶς τοποθετεῖ ὁ Νεόφυτος μετά τὴν ἐπικύρωση τῆς πρώτης ΤΔ ἀπὸ τὸν Βάκχο. Ἄρα ὀδηγοῦμαστε σὲ λανθασμένη χρονολόγηση, ἂν θεωρήσουμε ὅτι ὁ Βάκχος ἐπικύρωσε τὴν πρώτη ΤΔ, ἡ ὁποία προέ-

βλεπε πλήρη ἀκτημοσύνη, ἐνῶ ἤδη εἶχε ἀποκτήσει ἡ Μονὴ κάποια περιουσιακὰ στοιχεῖα λόγω τῆς οἰκονομικῆς ἔνδειας ἐξαιτίας τῆς «δεινῆς δουλείας» τῶν Λατίνων. Ἀποκλείοντας, λοιπόν, καὶ γι’ αὐτὸ τὸν λόγο τὴν περίπτωση νὰ ἔλαβε χώρα ἡ ἐπικύρωση τοῦ Βάχχου τὸ 1194, τοποθετούμαστε ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ 1179, ἀφοῦ καὶ τὸ 1209 ὡς πιθανὸν ἔτος ἐπικυρώσεως ἀποκλείεται, λόγω τοῦ ὅτι τὸν Ἰούνιο τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐπίσκοπος Πάφου ἦταν ὁ Σάββας. Ἡ παρουσία καὶ συμμετοχὴ τοῦ Σάββα στὶς 17 Ἰουνίου τοῦ 1209 στὶς Συνοδικὲς ἐργασίες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποτελεῖ σημαντικὴ μαρτυρία πὺ μᾶς ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον ὁ Βάχχος νὰ ἦταν ἐπίσκοπος Πάφου τὸν Μαῖο τοῦ 1209²⁴, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀκριβῆ χρόνον θανάτου του. Μαρτυρεῖται ὅμως ἡ ἐμπλοκὴ του στὴ διχόνοια περὶ τοῦ φθαρτοῦ ἢ ἀφθάρτου τῶν Τιμίων Δώρων. Ἡ ἔριδα αὐτὴ προκάλεσε τὴν Πατριαρχικὴ Σύνοδο τοῦ 1199-1200²⁵. Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ V. Laurent, ἡ ὁποία δὲν ἔχει μέχρι σήμερα ἀνατραπεῖ, κατὰ τὸν χρόνον τῆς Συνόδου αὐτῆς ὁ Βάχχος εἶχε ἤδη ἀποβιώσει²⁶. Ἀκόμη καὶ ἂν θεωρήσουμε ὅτι ὁ θάνατός του ἔλαβε χώρα σὲ χρόνον μεταγενέστερο, δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τοποθετηθεῖ ἐντὸς τοῦ Μαΐου τοῦ 1209. Μεταξὺ Μαΐου καὶ Ἰουνίου τοῦ 1209, δὲν ὑπάρχει ἰκανὸ διάστημα γιὰ νὰ λάβει χώρα ὁ θάνατος τοῦ Βάχχου, ἡ ἀνάρρηση στὸ θρόνον τοῦ Σάββα καὶ τὸ ταξίδι τοῦ τελευταίου στὴν Κωνσταντινούπολη²⁷. Ἀποκλειομένης, λοιπόν, καὶ αὐτῆς

24. Ἰω. Τσικνοπούλλου, *Κυπριακὰ Τυπικά*, [Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Πηγαὶ καὶ μελέται τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, Π], Λευκωσία 1969, σ. 14*. Πρὸς Μ. JUGIE, «Un opuscule inédit de Néophyte le Reclus», *REV* 7 (1949) 1-11.

25. V. Grümel, *Les Regestes des Acts du Patriarcat de Constantinople, Vol. I: Les Actes des Patriarches. Fasc. V: Les Regestes de 1043 à 1206*, [Le Patriarcat Byzantin, sér. I], Paris 1947, σσ. 191-192.

26. V. Laurent, «Le Typicon monastique de Néophyte le Reclus, Nombre et dates de ses recensions», *REB* 7 (1949) 52-55, ἐδῶ σ. 55.

27. Ἰω. Τσικνοπούλλου, ὁ. π.

τῆς χρονολογίας, ἡ ἐπικύρωση τοῦ Βάκχου τοποθετεῖται σὸ 1179 (12^η ἰνδικτιώνα), καὶ τοῦ Βασιλείου τέσσερα χρόνια πρὶν (8^η ἰνδικτιώνα). Συνεπῶς, ἡ ἐπικύρωση τοῦ Βασιλείου ἔλαβε χώρα τὸ 1175.

Συντασσόμεστε μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Θ. Γιάγκου περὶ τοῦ δυνατοῦ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χρονολογιῶν ποὺ φέρονται στὶς δύο ἐπιγραφές, ἀφενὸς τῆς σύγχρονης τοῦ Ἁγίου, ἐπιγραφῆς τοῦ Θεοδώρου τοῦ Ἀψευδοῦς, ἡ ὁποία ἀναφέρει τὸ ἔτος 6691 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὡς χρονολογία τῆς ἱστορήσεως τῆς Ἐγκλειστρας (6691-5508=1183) καὶ ἀφετέρου τῆς μεταγενέστερης ἐπιγραφῆς τοῦ Ναοῦ (16^{ος} αἰώνας), ποὺ τοποθετεῖ τὴν ἱστορήσεως τοῦ Ναοῦ σὸ ἔτος 6704 ἀπὸ κτίσεως κόσμου (6704-5508 = 1196), προκειμένου νὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ πληροφορία τῆς ΓΔ, ὅτι 24 ἔτη ἀπὸ τῆς καθειρξείας τοῦ Ἁγίου ἱστορήθηκε ἡ Ἐγκλειστρα²⁸. Προσθέτουμε, ὅμως, σὲ αὐτὰ τὴν ὑπόθεση, ὅτι πιθανὸν ὁ Θεόδωρος ὁ Ἀψευδῆς χρονολόγησε τὴν ἐπιγραφή του μὲ βάση τὴ «μυστικὴ ἰδέα» περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ τὸ 5500/1 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, καὶ ἄρα τὸ ἔτος τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ ἀναγράφεται ὡς 6691 δὲν εἶναι τὸ 1183 ἀλλὰ τὸ 1190/91 (6691-5500/01). Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἐπιβεβαιώνεται πλήρως τὸ σχετικὸ χωρίο τῆς ΓΔ, ὅτι 24 ἔτη μετὰ τὴν καθειρξὴ τοῦ Νεοφύτου ἱστορήθηκε ἡ Ἐγκλειστρα (1190/1-24 = 1166/67)²⁹. Ἀποδείξεις ὅτι ὁ Ἀψευδῆς ἀκολουθοῦσε τὴ «μυστικὴ ἰδέα» δὲν ἔχουμε. Διαθέτουμε μόνον τὴν ἔνδειξη, ὅτι γενικῶς ἡ μυστικὴ ἰδέα πιθανῶς ἦταν γνωστὴ στὴν Κύπρο ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου³⁰.

28. Α. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 219-220.

29. Ὁ. π., σ. 220.

30. Ὁ. π., σ. 220. Γιὰ τὴν πληροφορία αὐτὴ βλ. μεταξύ ἄλλων Μελετίου [Ἀθηνῶν], *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τόμ. Α', ἐν Βιέννῃ Ἀουστρίας, σ. 84. Βλ. ἐκεῖ ἐκτενῆ ἀναλυτικὸ πῖνακα τῶν διαφόρων συγγραφέων τοῦ Βυζαντίου καὶ τὶς διαφορετικὰς τοὺς θέσεις περὶ τοῦ ἔτους γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴ συζήτηση

Πέραν τῶν ἀνωτέρω περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τῆς ΤΔ, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα σημεῖα ποὺ φωτίζονται μέσα ἀπὸ τὸ κείμενό της. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν κρατοῦσα ἄποψη, ὑποστηρίζουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Εὐλοῦ ποὺ ἀναφέρεται στὸ 5^ο κεφάλαιο τῆς ΤΔ δὲν ἔγινε μὲ τὴν πραγματοποίησιν ταξιδίου ἀπὸ τὸν Νεόφυτο, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐδόση τοῦ συνεχοῦς αἰτήματος κατὰ τὴν προσευχὴ του, μέσῳ τῆς ἐπισκέψεως στὸ σπήλαιον κάποιου ποὺ εἶχε Τίμιο Εὐλοῦ καὶ τοῦ τὸ δώρισε³¹.

Κατὰ τὴν ἄποψή μας, ὁ Νεόφυτος, ὅταν κάνει λόγο γιὰ κοπιώδη προσπάθεια πρὸς ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Εὐλοῦ, ἐννοεῖ τὴν προσευχή. Στὸ 15^ο κεφάλαιο τῆς ΤΔ ὑποδεικνύει στὸν ἐκάστοτε Ἐγκλειστο νὰ ἀναχωρεῖ καθημερινῶς γιὰ τὴν ἐργασία του, χωρὶς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐγκλείστρα: «Ἀπρόϊτως καθ’ ἡμέραν ἐξέρχου ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ πνευματικὸν ἔργον σου καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν σου ἕως ἑσπέρας τοῦ βίου σου, ἵνα ἐξείπης γηθόμενος»³². Τὸ ἐπίρρημα «ἀπρόϊτως» ἀπαντᾷ στὸν Ἡσύχιον ἐρμηνευόμενον ὡς «ἀνεξόδως»³³. Τὸ ἐπίθετον «ἀπρόϊτως» εὐρίσκουμε στὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, τὸν Θεόδωρο Στουδίτη, τὸν Νικήτα Χωνιάτη κ.ἄ., μὲ τὴν ἔννοια «τοῦ μὴ ἐξερχομένου ἀπὸ τῆς

τοῦ ζητήματος τοῦ χρόνου ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα. Στὸ ἴδιο ἔργο ἀναγράφεται ὅτι ὁ μαθηματικὸς Μητροδῶρος ὑποστήριξε τὸ ἔτος 5000 ὡς χρόνο γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὴν πληροφορία αὕτη σχετικῶς μὲ τὸν ὁπαδὸ τῆς μυστικῆς ιδέας μαθηματικὸ Μητροδῶρο ποὺ τὴν ἐπανέφερε στὸ προσκήνιο στὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνα ἐπιβεβαιώνουμε καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες (Κ. Vogel, *The Byzantine Empire Part II, Gouvernement, Church and Civilisation*, ed. J. Hussey, *The Cambridge Medieval History*, Cambridge University Press 1967, σ. 269).

31. Α. Γλάρου, ὁ. π., σσ. 89-93.

32. ΤΔ 15, σ. 342⁷⁻¹⁰.

33. Βλ. τὸ λῆμμα στὸ Η. Stephanus, *Θησαυρὸς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, vol. I, part II, Parisiis 1831-1856. Βλ. καὶ Liddel – Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἐκδ. Γ. Γεωργακά, ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 364.

οικίας του»³⁴. Τὸ λεξικὸ τοῦ H. Stephanus διασώζει ἐρμηνεία τοῦ Seager: «ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ὁ μὴ ἐξερχόμενος καὶ μὴ ἀγοραῖος ὢν, ὁ ἀπρόϊτος λέγουσι». Συνεπῶς, ὁ Ἅγιος εἰσάγει ἐδῶ νεολογισμό, δίνοντας στὸ ἐπίρρημα τὸ νόημα τοῦ ἐπιθέτου, καὶ μὲ τὴν ἀκυρολεξία «ἀπροοίτως ἐξέρχου» ἀποκλείει τὴν περίπτωση τῆς ὑλικῆς πράξεως τῆς ἐξόδου γιὰ τὴν ἐργασία του καὶ ἐννοεῖ σαφῶς τὴν πνευματικὴ ἐργασία ἐντὸς τοῦ κελλίου του, δηλαδή, τὴν προσευχή. Ἡ «ἐξωτερικὴ» ἐργασία, λοιπόν, τοῦ Ἐγκλειστού νοεῖται πνευματικῶς καὶ ὄχι κυριολεκτικῶς. Τὸ ταξίδι τοῦ Ἁγίου γιὰ ἀνεύρεση Τιμίου Εὐλοῦ ἦταν νοερὸ καὶ ὄχι πραγματικόν. Αὐτὸ ποῦ ὑπονοεῖ ὁ Ἅγιος μὲ τὴν παράδειση καὶ τοῦ σχετικοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου «ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει» (Ματθ. 7:8 καὶ Λουκ. 11:10), τὸ ὁποῖο ἐπίσης ἀναφέρεται στὸ ἔργο καὶ τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς³⁵, εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἀπάντησε στὴν ἐπίμονη προσευχὴ του καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ λύση, μέσῳ κάποιου ἄλλου ἀνθρώπου ποῦ τοῦ ἔφερε Τίμιο Εὐλο στὸ σπήλαιο. Ἡ ἄποψη τοῦ L. Petit, ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἀποκτήσεως Τιμίου Εὐλοῦ, ἀποτελεῖ ὑποσυνείδητη νοσταλγία τῆς Παλαιστίνης, δὲν εἶναι πειστικὴ, ἀφοῦ ἀσφαλῆστερη φαίνεται αὐτὴ ποῦ ἀκολουθεῖ τὰ στοιχεῖα ποῦ μᾶς παρέχει τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς ΤΔ. Ὁ Ἅγιος ἐγκαινίασε τὸ θυσιαστήριό του στὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ³⁶, κατὰ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Εὐλοῦ ἀπὸ τὴν ἁγία Ἐλένη³⁷. Ἦθελε, λοιπόν,

34. Ὁ. π.

35. Τὸ χωρίο αὐτὸ συνδέει ὁ Ἅγιος μὲ τὴ μονολόγιστη προσευχή. Βλ. «Δέκα λόγοι περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν, (Λόγοι 1-10)», *Συγγράμματα*, Α', ἔκδοσις Ἰερά Βασιλικῆ καὶ Σταυροπηγιακῆ Μονῆ Ἁγίου Νεοφύτου, Πάφος 1996, σσ. 33-212, ἐδῶ σ. 65.

36. ΤΔ 5, σ. 303¹⁷⁻¹⁹.

37. Γιὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴ βλ. Γ. Γρατσέα, «Σταυρὸς (περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σταυροῦ)», *ΘΗΕ* 11(1969) 411-424, ἐδῶ: 423, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία, Γ. Μπεκατώρου, «Σταυρὸς (αἱ ἑορταὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ)», *ΘΗΕ* 11

νὰ ἐγκαταστήσει στὸ θυσιαστήριό του Τίμιο Εὐλο, ἀφοῦ δὲν μποροῦσε νὰ ἔχει δεσποτικὴ εὐλογία καὶ καθαγιασμὸ τοῦ θυσιαστηρίου του μὲ λείψανα μαρτύρων³⁸. Δὲν ἀποκλείεται ἡ προσπάθειά του νὰ συνοδεύτηκε μὲ τὴν ἀποστολὴ ἄλλων ἀνθρώπων, προσκυνητῶν στοὺς Ἁγίους Τόπους ἢ ὅπου ἄλλοῦ, πρὸς ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Εὐλου.

Στὴ δημοσιευθεῖσα σὲ πρώτη ἔκδοση μονογραφία μας ἐλέγχονται σὲ πολλὰ σημεῖα γινῶμες καὶ συμπεράσματα τῶν μέχρι σήμερα ἐκδοτῶν τῆς ΤΔ, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Fr. Warren. Ὁ τελευταῖος στερεῖται καλῆς γνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλά, ὅπως ἀποδεικνύεται, καὶ ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Πατερικῆς γραμματείας ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Νεόφυτος, αὐτὸς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διατυπώνει ἀπόψεις γιὰ τὸ συγγραφικὸ ὕφος τοῦ Νεοφύτου, ὅπως λ.χ. ὅτι οἱ μεταφορὲς τοῦ Νεοφύτου εἶναι «ἀλλόκοτες», ὅτι ἡ ἔκφρασή του ἔχει στοιχεῖα «ματαιοδοξίας» κλπ.³⁹

Ἡ ἔκδοση τοῦ ἀρχιμανδρίτη Κυπριανοῦ (1779) εἶναι ἡ πρώτη ἀνάγνωση τοῦ χειρογράφου καὶ ἡ μόνη ποὺ διασώζει κείμενο ἀπὸ τὰ ff. 17, 18, 19, 20, 23 καὶ 24, τὰ ὁποῖα ἔχουν χαθεῖ⁴⁰. Τὴν ὀρθό-

(1967) 434-439, ἐδῶ: 434.

38. ΡΠ3, σ. 104, Πηδάλιον, σσ. 328-330. Βλ. Εἰρ. Χριστινάκη, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους Ἱερούς Κανόνες I. Ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ ἀναδρομικότητος στους κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων*, [Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte 17], ἐκδ. Α. Σάκκουλα, (δ.δ.), Αθήνα-Κομοτηνὴ 2007, σσ. 447-450. Πρβλ. Τῆς Ἰδίας, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους Ἱερούς Κανόνες II. Ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ ἀναδρομικότητος στους κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων*, Αθήνα 2008, σ. 85.

39. F. Warren, «The "Ritual Ordinance" of Neophytus», *Archaeologia* 47 (1881) 1-36, ἐδῶ: σ. 4.

40. Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ, *Τυπικὴ σὺν Θεῷ διάταξις, καὶ Λόγοι εἰς τὴν Ἐξαήμερον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ πρὸς τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ Μονῇ Ἐγκλειστρα Πατέρας, τῇ κατὰ τὴν Νῆσον Κύπρον, σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ ὁσιωτάτου Ἱερομονάχου καὶ Οἰκονόμου ἡδὴ τῆς αὐτῆς Μονῆς Ἰωαννικίου, ἐπιμελεῖα (sic) δὲ καὶ διορθώσει τοῦ πανοσιωλογιωτάτου (sic) Κυ-*

τητα τουλάχιστον πενήντα σημασιολογικῶν γραφῶν τοῦ Κυπριανοῦ ἐπεσήμανε καὶ υἰοθέτησε ὁ «πρύτανης τῶν Νεοφυτολόγων» καθηγητῆς Ἰ. Τσικνόπουλλος⁴¹. Ἡ ἔκδοσις τοῦ F. Warren (1881) ἔχει ὑποτιμηθεῖ κατὰ τὴ γνώμη μας ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς φιλολόγους, ἐπειδὴ ἔχει ἀρκετὰ σφάλματα, ποὺ ὀφείλονται κυρίως στὴν μὴ ἀρτια γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας⁴². Ὅμως ὁ Warren, ἔχοντας ὡς στόχο νὰ διατηρήσει ἀμετάβλητη τὴν ὀρθογραφία, τὸν τονισμό καὶ τὸν πνευματισμὸ τοῦ κειμένου, παρὰ τὶς ἀστοχίες του, μᾶς παρέδωσε ἓνα κείμενο ποὺ βρίσκεται ἐγγύτερα ἀπὸ τὶς λοιπὲς ἐκδόσεις στὴν πραγματικὴ εἰκόνα τοῦ χειρογράφου. Καὶ οἱ δύο ἀνωτέρω ἐκδόσεις στεροῦνται κριτικοῦ ὑπομνήματος, ἂν καὶ δὲν λείπουν ὀλιγάριθμες ἐπεξηγηματικὲς ὑποσημειώσεις στὴν ἔκδοσις τοῦ Warren. Μικρότερης σημασίας ἔκδοσις εἶναι αὐτὴ τοῦ Ἰ. Χατζηγιάννου (1914) ἢ ὁποία οὕτως ἢ ἄλλως δὲν βασίζεται σὲ αὐτοψία τοῦ κώδικα ἢ ἀντιγράφου του⁴³.

Ὁ πρῶτος ποὺ ἐπιχείρησε, καὶ μάλιστα δύο φορές, ἔκδοσις τοῦ κειμένου ποὺ νὰ περιέχει συστηματικὲς κριτικὲς παρατηρήσεις ἦταν ὁ Ἰ. Τσικνόπουλλος (1952 καὶ 1969)⁴⁴. Οἱ παραλείψεις τῆς

πριανοῦ, ἀρχιμανδρίτου τῆς ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, τοῦ ἐκ πολιτείας Κοιλανίου, Νῦν τὸ πρῶτον Τύποις ἐκδοθεῖσα παρὰ Νικολάω, Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, αψοδ'. Ἐνετίησι, 1779.

41. Ἰω. Τσικνοπούλλου, *Κυπριακὰ Τυπικά*, [Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Πηγαὶ καὶ μελέται τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, Π], Λευκωσία 1969, σ. 62*.

42. F. Warren, «The "Ritual Ordinance" of Neophytus», *Archaeologia* 47 (1881) 1-36 (καὶ αὐτοτελῶς Westminster 1882).

43. Ἰω. Χατζηγιάννου, *Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου Πρεσβυτέρου Μοναχοῦ καὶ Ἐγκλείστου*, Ἀλεξάνδρεια 1914.

44. Ἰω. Τσικνοπούλλου, *Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου Τυπικὴ σὺν Θεῷ διαθήκη*, *Laing MS III 811* τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἐδμβούργου, Λάρναξ Κύπρου 1952. Τοῦ Ἰδίου, *Κυπριακὰ Τυπικά*, [Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Πηγαὶ καὶ μελέται τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, Π],

πρώτης ἐκδόσεως, καθὼς καὶ ἡ πρόθεση τοῦ Ἰ. Τσικνόπουλλου νὰ παρουσιάσει μίᾳ συγκριτικῆ ἔρευνα μεταξύ τῆς ΓΔ καὶ τῆς ἀντίστοιχης Τυπικῆς Διατάξεως τοῦ Νείλου, ἔφερε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔκδοση τοῦ 1969, ἡ ὁποία ἐκτιμᾶται ὡς ἡ πρώτη ἀξιόπιστη προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τῆς ὀρθότητος τοῦ κειμένου. Ἡ ἔκδοση διασώζει στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα μὲ ἱκανὴ ἀκρίβεια τὶς γραφές τοῦ χειρογράφου καὶ ἀξιοποιεῖ στὸ ἔπακρο τὶς εὐστοχες «συλλήψεις» τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν Κυπριανό. Ἡ τελευταία χρονικῶς ἔκδοση τοῦ Ἰ. Στεφάνῃ (1998) ἔγινε, κατὰ τὴν αὐτομαρτυρία του, μὲ τὶς μεθόδους τῶν σύγχρονων κριτικῶν ἐκδόσεων⁴⁵. Ὁ ἔγκριτος καθηγητὴς ἔλυσε πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ πολύτιμου αὐτοῦ γραπτοῦ μνημείου, ἐπιδεικνύοντας σεβασμὸ πρὸς τὴν ἱστορικότητα τοῦ κειμένου, σύνεση καὶ φειδῶ στὶς δικές του διορθωτικὰς ἐπεμβάσεις. Τὸ ὑπόμνημά του δὲν εἶναι ἐξαντλητικὸ, διότι, ὅπως ὁ ἴδιος ὀριοθέτησε τὸ ἔργο του, στόχος του ἦταν νὰ συμπεριλάβει σ' αὐτὸ μόνον ἐκεῖνες τὶς ἀποκλειόμενες γραφές ποὺ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς γλώσσας⁴⁶.

Ἡ πιὸ πρόσφατη ἔκδοση τῆς ΓΔ ἔγινε ἀπὸ τὸν ὀμιλοῦντα τὸ 2005 σὲ μίᾳ πρώτῃ δημοσίευσή περιρισμένων ἀντιτύπων καὶ ἀναμένεται ἡ 6' ἔκδοση⁴⁷. Περιέχει ἐξαντλητικὸ ὑπομνηματισμὸ μὲ ὅλες τὶς μέχρι τοῦ παρόντος ἀναγνώσεις τῆς ΓΔ, ἔτσι ὥστε, κατὰ τὸν καταρτισμὸ τοῦ κειμένου, νὰ δίδεται ἐπαρκῆς αἰτιολογία στὴν

Λευκωσία 1969.

45. Ἰω. Στεφάνῃ, «Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ Τυπικὴ Διαθήκη», *Συγγράμματα, Β'*, ἔκδοση Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ἁγίου Νεοφύτου, Πάφος 1998, σσ. 1-69.

46. Ἰω. Στεφάνῃ, *ὁ. π.*, σ. 4. Πρὸβλ. Ἰω. Στεφάνῃ, «Δέκα Λόγοι περὶ τοῦ Χριστοῦ Ἐντολῶν», *Συγγράμματα, Α'*, ἔκδοση Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ἁγίου Νεοφύτου, Πάφος 1996, σσ. 3-31, ἐδῶ σ. 25.

47. Ἀ. Γλάρου, *Ὁ ἅγιος Νεόφυτος ὁ ἐγκλειστος καὶ ἡ Τυπικὴ Διαθήκη του*, Ἀθήνα 2005.

παραμικρή επίλογόη, χωρίς περαιτέρω αναλύσεις και επεξηγηματικούς πλατυασμούς, τών όποιών ή παρακολούθηση από τόν άναγνώστη θά ήταν κουραστική και ένδεχομένως άλυσιτελής. Η έκδοση άποτυπώνει όχι μόνο τήν ΤΔ και μία κριτική ανάγνωση του κειμένου της, αλλά και μία κριτική ανάγνωση τών μέχρι σήμερα αναγνώσειών της, κάτι πολύ χρήσιμο για μία περαιτέρω έμβάδυση της έρευνας (φιλολογικοϊστορικής και κυρίως γραμματολογικής) επί της ΤΔ⁴⁸. Η έκδοση περιέχει άπόδοση της ΤΔ στη νέα έλληνική.

Τό γλωσσικό στίγμα της ΤΔ λαμβάνεται από τή γενικότερη φρασεολογία της άγιογραφικής και της κλασικής άγιοπατερικής γλώσσας, τήν ειδικότερη όρολογία του συγκεκριμένου φιλολογικού είδους τών κτητορικών (μοναστηριακών) Τυπικών, με κάποια ειδικότερα χαρακτηριστικά του μεσαιωνικού τοπικού ιδιώματος της νήσου Κύπρου. Αυτά είναι τα βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά της ΤΔ, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παραγνωρίζονται τα προσωπικά δεδομένα του συντάκτη της, όπως ή ζωή και ή προσωπικότητά του, ή όψιμη μόρφωση και οι προθέσεις του.

Η ΤΔ ως κείμενο έκκλησιαστικής τάξεως άνήκει στην ευρύτερη κατηγορία της Όρθόδοξης Πατερικής Γραμματείας. Σε πολλά έρμηνευτικά ζητήματα ή ιστορικοφιλολογική μέθοδος είναι ιδιαίτερα χρήσιμη. Δέν λείπουν, όμως, και οι περιπτώσεις που δέν κατανοεί πλήρως τό περιεχόμενο της ΤΔ. Αυτό συμβαίνει, διότι δέν είναι έξοπλισμένη με τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία για να διεισδύσει στα νοήματα της Όρθόδοξης Πνευματικότητας. Η θεολογική θεώρηση του περιεχομένου της ΤΔ καθιστά εύχερέστερη τήν εις βάθος έρευνά της.

Τα κτητορικά Τυπικά, παρά τήν γενική όμοιότητά τους, άποτελούν τό καθένα ειδικό σύγγραμμα, τό όποιο φέρει τή σφραγίδα

τῆς προσωπικότητάς τοῦ συντάκτη τους. Εὐλόγο εἶναι, λοιπόν, ἡ ΤΔ, ἐκτὸς ἀπὸ κανόνες καὶ ἐντολές καὶ πολλές αὐτοβιογραφικὲς πληροφορίες, νὰ περιέχει καὶ ἄλλα γενικότερου θεολογικοῦ ἐνδιαφέροντος στοιχεῖα, ὅπως νύξεις στὸ δόγμα, ἀγιογραφικὲς καὶ πατερικὲς ἀναφορές, ζητήματα ποιμαντικῆς καὶ λατρείας καθὼς καὶ ψήγματα νηπτικῆς θεολογίας.

SUMMARY

Saint Neophytos the Recluse (12th cent.) is the writer of *Τυπικὴ Διαθήκη* (ΤΔ), the first Typikon (Charter of foundation) of the monastery he founded in Paphos. Each particular edition of and research on saint Neophytos' ΤΔ has its own value. The autobiographical passages of ΤΔ provide valuable pieces of information about the saint's life and personality. Most researchers agree on specific elements such as the fact that the saints' hometown was located in the wider region of Lefkara, that his parents had signed an engagement contract against his will, etc. Kyprianos (1779) claimed that Neophytos had been married for a while before he assumed the monastic habit; however, such a claim is proved unfounded. There is an open discussion among the researchers concerning the exact time when Neophytos wrote ΤΔ. Some claim that he wrote the first ΤΔ in 1177, 18 years after 1159, the year of his installation in the cave of Enkleistra (place of seclusion). They support that the number 8 that exists in the manuscript instead of the correct 18 is due to false writing. Our view differs. The investigation of the autobiographical passages in all of his works and the note in the second and final ΤΔ that Bakchos, bishop of Paphos, ratified the first ΤΔ, in relation to Neophytos' statement that the first ΤΔ claimed absolute

indigence of the Monastery, a claim that ceased to exist during the Latin occupation of the island (after 1191), as well as the morphological observation on the text that the word «cave» was replaced by the word «Enkleistra» from the point of reference to Basil Kinnamos as bishop of Paphos provide valuable evidence. All these led to the conclusion that the immurement of Neophytos took place in 1167, long after his initial installation in the cave (1159). Therefore the writing of the first ΤΔ took place eight years later, as is faultlessly mentioned in the manuscript, that is, in 1175. Among others, a new opinion is supported in relation to the 5th chapter of ΤΔ. Most researchers believe that according to this chapter, Neophytos made a trip to Jerusalem and found wood of the Holy Cross. We argue that this «holy trip» was not real, but the saint implies his persistent request in his prayer, so as to receive a piece of the Holy Cross from a visitor, request which was finally granted by God.